

Specifika přípravného řízení trestního ve Španělsku*

Alena Kristková**

Úvodem

Trestní řízení ve Španělsku lze označit za velmi specifický model, neboť se zde vyskytují instituty, které svou povahou evokují výrazně jak řízení kontinentální, ze kterého ostatně španělské trestní řízení vzešlo, ale také se zde vyskytují určité, poměrně výrazné instituty, jež evokují trestní řízení ve státech *common law*. Za prvky v rámci kategorie prvně zmíněné lze zmínit kupříkladu institut vyšetřujícího soudce, který je v kontinentální Evropě spíše na ústupu, nicméně ve Španělsku se stále drží na výsluní. Z kategorie institutů, které odrážejí vliv *common law* lze zmínit institut *conformidades*, tedy španělskou obdobu *guilty plea*, která se v přípravném řízení uplatňuje velmi výrazně. Všechny tyto instituty, jakož i další specifika budou v následujícím textu popsány a analyzovány.

Trestní řád – základní norma trestního řízení

Španělský trestní řád (*Ley del enjuiciamiento criminal*, dále též jen jako „LECRIM“) pochází z roku 1882 a jeho tvůrci se inspirovali napoleonským kodexem *Code d'instruction Criminelle* (1808).¹ Francouzský trestní řád přímo navazoval na myšlenky Velké francouzské revoluce, která mimo jiné vznesla následující požadavky na trestní řízení: oddělení role

* Tento příspěvek je dílčím výstupem projektu specifického výzkumu, řešeného na PrF MU v roce 2015, č. MUNI/A/1440/2014.

** JUDr. Alena Kristková, doktorandka na Katedře trestního práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno.

¹ Tato okolnost není nikterak neznámá evropským kodexům pocházejícím z této doby – pokud pomineme románský okruh, kde byla inspirace nejvýraznější, lze zmínit např. Rakousko, jehož trestní řád (ÖStPO) taktéž čerpal z osvětských myšlenek Velké francouzské revoluce. Ve Španělsku vznikla v první polovině 19. století kodifikační komise (*Comisión general de codificación*), jež měla za cíl, po vzoru Francie, vytvořit čtyři velké kodexy – občanský zákoník, trestní zákoník, trestní řád a občanský soudní řád. Více viz LORENTE, Marta, VALLEJO, Jesús. *Manual de historia del derecho*. Valencia: Tirant lo blanch, 2012. ISBN 978-84-9033-2313. S. 435 a násl.

soudce a žalobce, požadavky na veřejnost, ústnost a bezprostřednost jednání před soudem, volné hodnocení důkazů a zavedení porotního soudu po vzoru Anglie. Nové trestní řízení ve Francii mělo kombinovat prvky starého systému a nového řízení, které čerpalo svou inspiraci v Anglii. Francouzi již tehdy nazývali svůj systém trestního řízení jako smíšený, tedy ani adverzární ani inkviziční.² Kodexem trestního řízení, výrazně ovlivněným *Code d'instruction criminelle* (1808), byla taktéž italská procesní norma z roku 1865.³

² SPENCER, J. R. Introduction in DELMAS MARTY, Mireille. *European Criminal Procedures*. Cambridge: Cambridge University Press. 2002. S. 7. V roce 1958 byl ve Francii přijat nový trestní řád, který je účinný dodnes, avšak prošel tolika novelizacemi a reformami, že z původního znění zbylo jen málo. Snad všechny velké reformy byly zaměřeny na zefektivňování stávajícího systému trestního řízení za současného posilování práv stran (zejména obhajoby) a posilování procesních garancí. Aktuálně jsou předmětem reformních snah témata jako posilování funkce veřejného žalobce za současného oslabování pozice vyšetřujícího soudce v přípravném řízení, jakož i další posilování práv stran řízení. Významnou byla v tomto smyslu novela z roku 2000, jež vstoupila v platnost o rok později, která zejména upravila vazební řízení a zakotvila odvolání proti rozhodnutí porotního soudu ve věcech závažné trestné činnosti. Viz: LIGETI, Katalin. *Toward a prosecutor for a European Union. Volume I: A comparative analysis*. Oxford: Hart Publishing, 2013. ISBN 978-1-84946-314-0.

³ Tato norma však měla být brzy reformována, neboť Itálie se (pomineme-li snahu vytvořit procesní normu pro nově sjednocený stát) chtěla vymanit z vlivu francouzského kodexu. Cesta k trestnímu řádu však byla složitější než např. ve Španělsku nebo Francii. Roku 1913 sice nabyt účinnosti trestní řád, který byl poměrně liberální a byl již výrazněji oproštěn of francouzského vlivu, nicméně tato norma byla vyhodnocena fašisty jako příliš liberální, a tudíž byly započaty práce na novém řádu trestního řízení. Tak roku 1930 nabyt účinnosti tzv. *Codice Rocco*, norma obsahující jak ustanovení práva hmotného tak i procesního. Po skončení fašistického režimu a druhé světové války bylo nutné trestní řízení opět reformovat. Nové procesní normy se však Itálie dočkala až roku 1988, do té doby byl *Codice Rocco* mnohokrát novelizován, aby byl zbaven fašistického pozadí a aby byla zejména posílena práva obhajoby, jež byla v období fašismu silně omezena. V období mezi roky 1930

LECRIM prodělal za dobu své účinnosti mnoho novelizací, např. reforma z roku 1988 zkrátila zkrácené trestní řízení, novela z roku 2000 upravuje soudnictví ve věcech mládeže, důležitá je taktéž novela z roku 2002, jež zkrátila tzv. zrychlené trestní řízení.⁴

Reforma přípravného řízení

V současnosti probíhají rekonstrukční snahy (již přibližně od roku 1998, kdy probíhaly úspěšné rekonstrukční práce na novém občanském soudním řádu), jež řeší základní dilema související s efektivitou trestního řízení – lze zefektivnit trestní řízení zavedením prvků oportunity do systému založeného na zásadě legality? Zkušenosti ze zahraničí ukazují, že tento model je reálný v zemích kontinentální Evropy. Rekonstrukce by měla kromě zakotvení určitých výjimek z legality v otázce zahájení trestního řízení (možná oportunita založená na diskreci orgánu zahajujícího trestní řízení – rekonstrukce počítá s tím, že by to byl veřejný žalobce) zcela reformovat i stávající přípravné řízení, jež je založeno na institutu vyšetřujícího soudce. Tento by měl být zcela odstraněn a jeho kompetence by převzal veřejný žalobce, jehož funkce nyní spočívá především v podávání obžaloby a v následné participaci v hlavním líčení v pozici strany řízení.⁵ Faktem je, že největším problémem trestního řízení ve Španělsku je jeho délka

až 1988 je trestní řízení v Itálii popisováno jako *garantovaný inkvizitní proces*. Trestní řád z roku 1988 zavedl určité prvky adverbálního modelu do italského trestního řízení. Je zakotveno mnoho zkrácených řízení (*procedimenti speciali*), jež spějí k rychlému vyřízení věci a kde je hojně využíváno *sentence bargaining*. Trestním řádem z roku 1988 byl odstraněn i typický inkvizitní institut vyšetřujícího soudce (*guidice istruttore*). Více srov. GUALAZZI, Alessandra. Notes on the Italian Criminal Procedure Code [online]. *University of Cambridge, Faculty of Law* [cit. 20. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.law.cam.ac.uk/faculty-resources/download/notes-on-the-italian-criminal-procedure-code/6369/pdf>

⁴ Srov. GIMENO SENDRA, Vicente. *Manual de derecho procesal penal*. Madrid: Colex, 2010. ISBN 978-84-8342-275-5. S. 36.

⁵ Obdobný vývoj bylo možné sledovat i v Rakousku, kde byl institut vyšetřujícího soudce (*Untersuchungsrichter*) zrušen velkou novelou trestního řádu z roku 2008. Státní zástupce (*Staatsanwalt*), který do té doby disponoval malými pravomocemi – které spočívaly především v podávání obžaloby – má nyní dalekosáhlé pravomocce a v přípravném řízení a ukončuje trestní věci (lehká až středně těžká kriminalita) odklonem. V případě korunního svědka (*Kronzeuge*) rozhoduje v přípravném řízení o vyřízení věci odklonem i ve věcech závažné, především hospodářské, kriminality. Více srov. KRISTKOVÁ, Alena. Prvky common law v rakouském trest-

zapříčiněná tím, že v podstatě nelze řešit méně závažnou kriminalitu v průběhu přípravného řízení, právě naopak – všechny typy řízení jsou založeny na myšlence, že o vině a trestu rozhodne soud v hlavním líčení (jsou možné výjimky v podobě *conformidades* – uznání viny, kdy lze tímto způsobem *de facto* zkrátit hlavní líčení na minimum). Těžkopádnost přípravného řízení založeného na koncepci, kdy nejprve důkazy obstará a fakticky provádí policie a následně tyto jsou podruhé provedeny vyšetřujícím soudcem (a pak ještě potřetí před soudem v hlavním líčení) řízení enormně prodlužuje. Samozřejmě nejefektivnější by bylo zcela reformovat přípravné řízení, zrušit pozici vyšetřujícího soudce a jeho kompetence svěřit veřejnému žalobci, přičemž soud by, tak jako je v jiných státech západní Evropy, včetně České republiky, pouze rozhodoval ve věcech přímého zásahu do lidských práv (uvalení vazby, domovní prohlídka atd.). Celá koncepce reformy (především zavedení oportunity v otázce zahájení trestního řízení) je však dle některých autorů problematická především z hlediska garancí, jež vyžaduje Ústava, dle jejíhož výkladu jsou orgány činné v trestním řízení vázány výlučně principem legality. Zakotvení oportunity pro zahájení trestního řízení by tak pravděpodobně bylo protiústavní, a tudíž by bylo nutné změnit španělskou ústavu, která zakotvuje princip legality. Institut vyšetřujícího soudce je ospravedlňován nutností soudní garance základních práv, jelikož do těch je v průběhu trestního řízení zasahováno, především má garantovat v průběhu přípravného řízení právo obviněného na obhajobu (už samotné zahájení trestního stíhání vůči konkrétní osobě samo o sobě vyžaduje neustálou garanci práva na obhajobu, proto také vydává právě vyšetřující soudce rozhodnutí o zahájení trestního stíhání – *auto de procesamiento*). S právem na obhajobu souvisí i často zdůrazňovaný princip kontradiktornosti, který je uplatňován již v přípravném řízení v tom smyslu, že obviněný má možnost se vyjádřit k důkazům, které jsou proti němu použity (ve španělském pojetí je princip kontradiktornosti chápán ve smyslu zajištění práva na obhajobu). Na podporu tohoto argumentu je třeba konstatovat, že fáze přípravného řízení nesestává pouze z „vyšetřování“ (*investigación*), její nedílnou součástí je i hodnocení důkazů, skutkového stavu a vyvozování právních závěrů, jichž se vyšetřující soudce musí dobrat, tedy toho, zda došlo ke spáchání trestného činu, kdo jej spáchal a zda je třeba případ odložit či podat obžalobu (*instrucción*). Další garance, kterou institut vyšetřujícího soudce v přípravném řízení plní, je ta, že nikdo nemůže být obžalován a podroben soudnímu řízení bez toho, aniž by jeho věc byla posouzena a zhodnocena soudcem již v přípravném řízení, a že tudíž nikdo nebude vydán bez-

ním řízení. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2014, č. 2, s. 34 a násl. ISSN 1210-9126.

důvodné stigmatizaci řízení před soudem, pokud pro to nejsou zákonné důvody. O to víc je třeba dbát těchto garancí, jelikož přípravné řízení je tajné (*principio de secreto*).⁶

Panuje obava, že převedením kompetencí na veřejného žalobce by také mohlo dojít k narušení nezávislosti vyšetřujícího orgánu, kdyby tatáž osoba prováděla vyšetřování a zároveň by podávala v téže věci obžalobu, neboť španělské trestní řízení je založeno na rozdělení funkcí: vyšetřování vede vyšetřující soudce, obžalobu podává veřejný žalobce a o vině a trestu rozhoduje soud.⁷ Nicméně s možným ohrožením nezávislosti vyšetřujícího soudce lze spojovat i ten fakt, že jedna a tatáž osoba provádí vyšetřování a zároveň rozhoduje ve věcech zásahu do základních lidských práv a svobod – tedy ve věcech uvalení vazby atd.⁸ Další nezanedbatelný argument stran prohození nezávislosti veřejného žalobce ve vyšetřování je dán hierarchizací orgánů veřejné žaloby, na rozdíl od soudců, kteří jsou nehierarchizovaní, tudíž nejsou ve vztahu nadřízený-podřízený jako veřejní žalobci.

Ve Španělsku se lze setkat s názory, že zavedením prvků oportunity by došlo k erozi základních zásad trestního řízení.⁹ Nicméně vyskytují se taktéž stanoviska od předních autorů, že bez zavedení prvků

⁶ K tomu srov. podrobnou studii: ORTIZ URCULO, Juan Cesáreo. Algunos aspectos de las garantías propias de la instrucción penal a la vista de la jurisprudencia del Tribunal constitucional. In *El juez de instrucción y juez de garantías. Posibles alternativas*. Madrid: Consejo general del poder judicial, 2002. ISBN 84-96228-02-9. s. 159 a násl.

⁷ Srov. k tomu např. DE URBANO CASTRILLO, Eduardo. Investigación e instrucción: Diferencias y garantías a la luz del modelo vigente. Alternativas de futuro. In *El juez de instrucción y juez de garantías. Posibles alternativas*. Madrid: Consejo general del poder judicial, 2002. ISBN 84-96228-02-9. s. 70 a násl.

⁸ V rekonstrukčním plánu se hovoří i o možnosti zavedení tzv. italského modelu v podobě *Juez de Garantías*, kdy by samotné vyšetřování vedl *fiscal* (veřejný žalobce), což však lze zcela připodobnit k českému modelu – v případě zásahu do základních lidských práv a svobod rozhoduje soud, který je ovšem odlišný od soudu, který je příslušný pro hlavní líčení, což je v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (dále taktéž jen jako „ESLP“). Stejnou judikaturu ostatně zastává i Ústavní soud Španělska (např. rozhodnutí ÚS č. 11/2008 ze dne 21. ledna 2008).

⁹ Srov. např. MORENO CATENA, Victor, CORTÉS DOMINGUÉZ, Valentín. *Derecho procesal penal*. Valencia: Tirant lo blanch, 2011. ISBN 978-84-9004-332-5. S. 44 a násl. Nebo také LARA LÓPEZ, Antonio. Principio de oficialidad vs. principio de oportunidad en el proceso penal español. In *XX Jornadas iberoamericanas de derecho procesal. Problemas actuales del proceso iberoamericano*. Málaga: Gráficas san Pancraccio, 2006. ISBN 84-7785-762-8. S. 89 a násl.

oportunity (v otázce zahájení trestního řízení) zůstane trestní řízení i nadále zcela neefektivní (především problém délky řízení).¹⁰ Pokud by v připravovaném trestním řádu měla být zakotvena oportunita, byla by zvolena koncepce tzv. omezené či regulované oportunity (*oportunidad reglada*), jež by byla koncipována jako výjimka z pravidla (výjimka z legality), což je koncept zvolený i v jiných zemích kontinentální Evropy – taktéž v České republice, v Rakousku, Německu atd., kde je zvolena koncepce zastavení trestního řízení z důvodu nepatrnosti (či v české právní úpravě z důvodu absentujícího veřejného zájmu na stíhání bagatelní kriminality v určitých případech dle ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu).

Ve španělském trestním systému tedy stále hraje zásadní roli v přípravném řízení institut vyšetřujícího soudce, jenž sice stále existuje v některých zemích západní Evropy (např. Francie¹¹, Belgie,

¹⁰ GÓMEZ COLOMER, Juan Luis. Adversarial System, proceso acusatorio y principio acusatorio: Una reflexión sobre el modelo de enjuiciamiento criminal aplicado en los Estados Unidos de Norteamérica. *Poder Judicial. Número especial XIX dedicado a "Propuestas para una nueva Ley de Enjuiciamiento Criminal"*. Madrid, 2006. S. 25 a násl.

¹¹ Vyšetřování vedené vyšetřujícím soudcem (*phase d'information*) – povinné je otevřít tuto fázi ve věci závažných trestných činů (*crimes*, trestní sazba od deseti let výše), pro středně těžkou kriminalitu (*délits*, trestní sazba do deseti let) je její otevření na diskreci a v případě bagatelní kriminality (*contraventions*, tresty nespojené s odnětím svobody) je naprosto výjimečné. V případech, kdy je zahájení této fáze volitelné, se posuzuje složitost věci (*complexity of the case*), zahájena může být rozhodnutím veřejného žalobce či na žádost oběti. Vyšetřující soudce vede vyšetřování, dává pokyny policii (*police judiciaire*) a má rozhodovací pravomoci v rámci přípravného řízení, nerozhoduje však např. o vazbě (srov. Španělsko) – tuto kompetenci má od roku 2000 jiný soud (*le juge des libertés et de la detention*). Podle § 49 FCIC nelze, pod sankcí nicotnosti, aby soudce, který působil jako vyšetřující soudce v přípravném řízení, dále věc rozhodoval v řízení před soudem, což je v souladu s judikaturou ESLP. Řízení je ukončené vydáním rozhodnutí, kde se konstatuje, zda byl shromážděn dostatek důkazů pro otevření hlavního líčení. Fakticky však není tato fáze přípravného řízení zahájena v 95% případů, zahájení této fáze je založeno na právních důvodech, ale také na diskreci veřejného žalobce. Vyšetřující soudce je však důležitým nástrojem ve věcech ekonomické a finanční kriminality. Více srov. publikaci LIGETI, Katalin. *Toward a prosecutor for a European Union. Volume I: A comparative analysis*. Oxford: Hart Publishing, 2013. ISBN 978-1-84946-314-0. V roce 2009 byl podán legislativní návrh zrušující institut vyšetřujícího soudce s tím, že veškeré pravomoci by převzal veřejný žalobce, nicméně nebyl schválen. Diskuse o zrušení tohoto

Nizozemí¹², v Itálii byl zrušen přijetím trestního řádu z roku 1988, v Německu byl tento institut zrušen roku 1975), avšak jeho pozice je v Evropě stále více oslabována. Jedná se spíše o jakýsi relikv inkvizičního řízení, jenž byl sice ve své době novátorský (na začátku 19. století, kdy byl představen napoleonským kodexem *Code d'instruction criminelle*), avšak na začátku 21. století se jedná o institut, jenž přežil svou dobu. Nutno konstatovat, že ve Španělsku je stádium hlavního líčení silné, vyšetřující soudce zůstává *dominus litis* řízení přípravného a kompetence veřejného žalobce spočívá především ve zpracování a podání obžaloby, což jej poté, kdy celé vyšetřování věci vedl vyšetřující soudce, staví do výrazné nevýhodné pozice.

Přípravné řízení slouží k tomu, aby mohlo být otevřeno hlavní líčení, je to tedy z povahy věci řízení, ve kterém se zajišťují jen nejdůležitější důkazy, které následně budou provedeny v hlavním líčení a kde bude skutkový stav podrobněji objasňován. Ačkoliv se tedy jedná „jen“ o fázi přípravnou, ingerují zde celkem tři orgány – policie, veřejný žalobce a vyšetřující soudce. *Dominus litis* je zde vyšetřující soudce, avšak postupně dochází i k posilování pozice veřejného žalobce a k posilování pravomocí policie, kdy někteří autoři již hovoří dokonce o „amerikanizaci“ přípravného řízení. Dochází tedy k poměrně kuriózní situaci, kdy je institut vyšetřujícího soudce urputně zachovávan v pozici *dominus litis* přípravného řízení, avšak se zároveň poměrně výrazně promítají v legislativě snahy posilující pozici veřejného žalobce.

Učebnice nazývají stávající trestní proces jako smíšený (*mixto*) ve smyslu kombinace prvků systému angloamerického a kontinentálního. Toto tvrzení rozhodně popřít nelze, s nadsázkou lze říci, že jen těžko si lze představit trestní řízení plné větších paradoxů, než právě to španělské. Nalezneme tu jak archaický institut vyšetřujícího soudce, tak i španělskou obdobu *guilty plea* a *plea bargaining* a porotní soudy; hlavní líčení je adverzární – soudce v podstatě nemá příliš

institutu však pokračují. Bývalý francouzský prezident Sarkozy si předsevzal v roce 2007, když nastoupil funkci, že provede dalekosáhlou reformu francouzského justičního systému, jejíž součástí měla být právě i reforma přípravného řízení. Téma se však ukázalo jako vysoce kontroverzní, jelikož vyšetřující soudci se zabývají především závažnou hospodářskou kriminalitou, včetně korupce, tudíž svěření vyšetřování těchto trestných činů do rukou veřejné žaloby, která je postavená na vztahu nadřízený-podřízený, vyvolává otázky stran politické nezávislosti vyšetřování vedeného veřejnými žalobci. Srov. např. HODGSON, Jacqueline. The French prosecutor in question. *Washington and Lee Law Review*. 2010, č. 4, s. 1361 a násl.

¹² Jak již bylo uvedeno výše, role vyšetřujícího soudce v přípravném řízení je spíše okrajová, *dominus litis* je zde veřejný žalobce.

možnost navrhnout důkazy a je především procesním garantem a moderátorem „sporu“ stran. Nenalezneme tu obdobu odklonů v trestním řízení, zato zde lze nalézt nepřeborné množství zkrácených řízení, jež však, mají za cíl připravit hlavní líčení, jež má, jak jinak, zaručovat všechna práva plynoucí z tzv. *fair trial*. Lze tedy shrnout následovně – přípravné řízení je silně inkviziční, kdežto hlavní líčení vykazuje prvky spíše adverzární. Ovšem lze se setkat s myšlenkou, která je zmiňována poměrně často v pracích autorů, jež se napříč Evropou zabývají trestním řízením typu evropského kontinentálního a angloamerického modelu, tedy že v současnosti není aktuální otázka, zda je trestní řízení spíše adverzární či spíše inkviziční, nýbrž zda zaručuje tzv. *fair trial*.¹³ Tato myšlenka je taktéž ústavně zakotvena, a to v čl. 24 odst. 2 španělské ústavy.¹⁴ V této souvislosti se hovoří o objevení iusnaturalismu v trestním procesu, který nyní tvoří společnou hodnotu všem evropským demokratickým státům. Krize trestního procesu, podle některých autorů, vznikla především proto, že se teprve hledá možnost, jak se přizpůsobit demokratickému režimu a doktríně Evropského soudu pro lidská práva.¹⁵

Základní zásady trestního řízení ve Španělsku

Trestní řízení ve Španělsku je založeno na zásadě legality, jež je vyjádřena jednak v LECRIM v ustanovení § 105, ale také v Ústavě v čl. 9 odst. 3, který stanoví, že: „Ústava zaručuje dodržování principu *legality*, [...]“¹⁶ a v čl. 124, kde jsou stanoveny po-

¹³ Právě s touto myšlenkou se lze setkat i ve španělské literatuře ke zmíněnému tématu, viz např. BURGOS LADRÓN DE GUEVARA, Juan. *Modelo y propuestas para el proceso penal español*. Sevilla: ePraxis, 2012. ISBN 978-84-15529-13-2. S. 13.

¹⁴ Vlastní překlad autorky. „[...] je zaručeno právo na zákonného soudce, právo na obhajobu a na obhájce, právo být informován o obžalobě formulované proti sobě samému, na veřejné řízení před soudem bez zbytečných průtahů a se všemi garancemi, právo využívat vhodné prostředky ke své obhajobě, právo neobviňovat sebe sama, právo nevyprávět a presumce nevinoty.“

¹⁵ Např. AMODIO, Ennio. *Processo penale, diritto europeo e common law. Del rito inquisitorio al giusto processo*. Giuffrè, 2003. ISBN 8814097976. S. 99 a násl.

¹⁶ Text v originále: „La Constitución **garantiza el principio de legalidad**, la jerarquía normativa, la publicidad de las normas, la irretroactividad de las disposiciones sancionadoras no favorables o restrictivas de derechos individuales, la seguridad jurídica, la responsabilidad y la interdicción de la arbitrariedad de los poderes públicos.“ Pojmem „legalita“ je v tomto kontextu myšleno především to, že se zaručuje dodržování právního pořádku, tj. všech právních předpisů. Tyto právní předpisy však ukládají povinnost státním orgánům stíhat všechny

vinnosti orgánu veřejné žaloby (*Ministerio fiscal*). Prvky oportunity v otázce zahájení trestního stíhání nejsou umožněny, na základě veřejného zájmu na stíhání trestných činů není vyšetřujícímu orgánu umožněna v tomto ohledu žádná diskrece (orgánem zahajujícím trestní stíhání je ve Španělsku vyšetřující soudce – *juez de instrucción*).¹⁷ V souvislosti s principem oficiality je zdůrazňováno, že právě v otázkách veřejného zájmu na stíhání trestných činů není otázka zahájení trestního stíhání svěřena jednotlivým subjektům práva jako způsob výkonu jejich práva, nýbrž se jedná o otázku přesně definovanou zákonem, kdy je výkon této povinnosti svěřen státním orgánům. Stát zde prostřednictvím svých orgánů využívá své právo (a zároveň povinnost) trestat pachatele trestných činů (*ius puniendi*).¹⁸ Ve Španělsku existuje soukromá žaloba a tzv. *actio popularis*. Nicméně v případě soukromožalobních deliktů jde pouze o výkon práva oprávněných subjektů, kdežto v případech ostatních trestných činů jde o výkon povinnosti státních orgánů (zahájení trestního řízení *ex officio* – *iniciación de oficio*). Stejně tak jako vyšetřující soudce zahajuje trestní stíhání z moci úřední, je veřejný žalobce povinen podat ve věci obžalobu (*acusación*).

Specifický rozměr obžalovací zásady

Významnou funkci z hlediska vývoje trestního procesu zde zastává obžalovací zásada. Aktuální trestní řád z roku 1882 zakotvil rozdělení funkcí pro osobu podávající obžalobu a osobu vynášející rozsudek nad obžalovaným. Jde tedy o vyjádření maximy *el que juzga no puede acusar* (kdo soudí, nemůže obžalovávat). Vzhledem k tomu, že v trestním řízení existuje funkce vyšetřujícího soudce, je důležitá také distinkce mezi soudcem vyšetřujícím (*juez instructor*) a soudcem působícím v hlavním líčení (*juez decisor*). Zajímavé je, že oddělení těchto trestných činů, o kterých se dozví, což je význam tohoto pojmu, jež je používán ve smyslu trestněprávním.

¹⁷ V souvislosti se soudnictvím je zde pro českého čtenáře zajímavé (snahy o ustanovení nezávislého orgánu soudnictví, jenž by nebyl podřízen v určitých otázkách Ministerstvu spravedlnosti), že ve Španělsku je soudní moc zastřešena vrcholným nezávislým orgánem (*Consejo General del Poder Judicial*). Veřejná žaloba je nezávislým orgánem, který však spadá do moci soudní. Podle Ústavy má veřejná žaloba plnit své funkce na základě zásad hierarchie (vztahy nadřízenosti – podřízenosti), jednoty (soustava veřejné žaloby jednotná pro celé území státu), legality (dodržování právních předpisů) a nezávislosti (především objektivita a nestrannost v rozhodování).

¹⁸ DE LA OLIVA SANTOS, Andres. *Derecho Procesal. Introducción*. Madrid: Editorial universitaria Ramon Areces, 2004. ISBN 9788480046466. S. 63.

to funkcí nebylo ještě zakotveno ani v novelizacích z roku 1985, kdy v případě méně závažných deliktů jedna a tatáž osoba prováděla vyšetřování a následně i vynesla nad obviněným rozsudek.¹⁹ Toto vymezení pravomocí prohlásil Ústavní soud²⁰ za protiústavní v roce 1988. Ještě v témže roce došlo k novelizaci, jež oddělila funkce následovně:

- soudy s kompetencemi pro vyšetřování (*Juzgado de Instrucción*) – pouze vyšetřovací pravomoc v rámci přípravného řízení
- nižší trestní soudy (*Juzgado de lo Penal*) – méně závažné delikty – rozhodovací pravomoc v hlavním líčení
- vyšší trestní soudy (*Audiencia Provincial*) – závažné delikty – rozhodovací pravomoc v hlavním líčení

Ke sloučení funkcí osoby vyšetřující v rámci přípravného řízení a osoby provádějící hlavní líčení a vynášející rozsudek se vyjádřil i Evropský soud pro lidská práva ve svém rozsudku z roku 1984 *De Cubber proti Belgii*.²¹ ESLP zde konstatoval, že jde o porušení práva na spravedlivý proces, konkrétně práva na nestranný a nezávislý soud (čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod).

Uznání viny (*conformidades*)

Před započítáním dokazování v hlavním líčení má obviněný možnost, v zájmu zrychlení řízení a příp. taktéž ve svém vlastním zájmu, tzv. uznat vinu. Tento akt je nazýván *conformidad*, přičemž je rozlišováno několik druhů (uznat vinu lze v průběhu přípravného řízení i později). Tento institut lze

¹⁹ MONTERO AROCA, Juan. *Las partes acusadoras*. In *Derecho jurisdiccional III. Proceso penal*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2012. ISBN 978-84-9033-124-8. S. 33

²⁰ Ústavní soud se obžalovacím principu zevrubně věnuje ve své judikatuře – na základě judikatury Ústavního soudu došlo k vytyčení těchto základních zásad trestního procesu: distinkce *juez instructor* x *juez decisor* (např. rozhodnutí ÚS č. 174/2003), nemožnost otevření hlavního líčení bez podání obžaloby (např. rozhodnutí 83/1992), korelace mezi obžalobou a rozsudkem soudu (např. rozhodnutí č. 40/2004), zákaz *reformatio in peius* (např. rozhodnutí č. 28/2003). Více viz: PICÓ I JUNOY, Joan. *Estudio comparado de la iniciativa probatoria del juez penal en el juicio oral. Reflexiones sobre el caso español*. In *XX Jornadas iberoamericanas de derecho procesal. Problemas actuales del proceso iberoamericano*. Málaga: Gráficas san Pancraccio, 2006. ISBN 84-7785-762-8. S. 602-603.

²¹ Rozsudek ESLP ze dne 26. 10. 1984 ve věci *De Cubber proti Belgii*, stížnost č. 9186/80.

nazvat španělskou obdobou *guilty plea*.²² Uznáním viny se nemusí konat dokazování a v podstatě může být velice rychle vynesen odsuzující rozsudek. Jedná se o čistě dispozitivní akt obviněného a tento nemá nárok na snížení trestní sazby, nicméně obvykle je mu sazba snížena.²³ Systém uznání viny je stejně komplikovaný jako samotný systém trestního řízení. Institut uznání viny je ve Španělsku zakotven od roku 1988, kdy bylo legislativně zakotveno tzv. zkrácené řízení, jež bylo reakcí na postupný nárůst lehké až středně těžké kriminality a zejména na Doporučení Rady Evropy R (87) 18 týkající se zjednodušení trestního řízení. Od této doby se tedy začal klást důraz na zjednodušení trestního řízení a na zavádění nových méně formalizovaných druhů trestního řízení. Pomyslného vrcholu se ve Španělsku dosáhlo v roce 2002, kdy bylo zavedeno tzv. zrychlené trestní řízení, kdy se v případě uznání viny automaticky snižuje trest.²⁴ Celá koncepce zrychleného trestního řízení vlastně počítá s tím, že budou probíhat dohody o vině a trestu s následným uznáním viny. Tato koncepce uznání viny je předmětem kritiky, která poukazuje na konflikt s principem legality, oficiality a s principem materiální pravdy. Odhalování pravdy se přesouvá z materiální podstaty blíže k pravdě formální, jelikož soud pouze schvaluje dohodu mezi veřejným žalobcem a obviněným, sám *de facto* nemá možnost, pokud chce řízení urychlit za použití institutu *conformidad*, pravdu vyhledávat. V této souvislosti se také

²² Ve Francii je obdoba *guilty plea* zakotvena od roku 2004 (*Comparution sur Reconnaissance Préalable de Culpabilité*). Uznání viny je možné v případě trestných činů, jejichž trestní sazba nepřevyšuje pět let. Obviněný musí být zastoupen advokátem, veřejný žalobce navrhuje dohodu o vině a trestu soudu, který ji následně schvaluje. Trest navržený veřejným žalobcem nesmí přesahovat polovinu trestní sazby. Srov. PRADEL, Jean. Criminal Procedure. In BERMANN, George, PICARD, Etienne. *Introduction to French Law*. Aalphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2008. ISBN 978-90-411-2466-1. S. 138. V Itálii existuje taktéž obdoba *guilty plea* (*patteggiamento*). Vinu je možno uznat v případě trestných činů, jejichž trestní sazba nepřevyšuje 5 let, trest je automaticky ponížěn o jednu třetinu. Srov. např. OGG, James Thomas. Adversary and adversity: Converging adversarial and inquisitorial systems of justice – a case study of the Italian criminal trial reforms. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*. 2013, č. 1, s. 31 a násl.

²³ GÓMEZ COLOMER, Juan Luis. El juicio oral. In *Derecho jurisdiccional III. Proceso penal*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2012. ISBN 978-84-9033-124-8. S. 263.

²⁴ Více viz CHOZAS ALONSO, José Manuel. La conformidad en el proceso penal español. *Proyecto de investigación I+D sobre el tema „La persecución procesal de la criminalidad organizada“*. Ministerio de ciencia y tecnología de España. 2003, s. 339.

poukazuje na střet se zásadami tzv. *fair trial*, jež je zaručen jednak španělskou ústavou a jednak mezinárodními dokumenty. Všechna práva, jež spadají pod tento pojem, nemohou být za použití *conformidades* garantována (především presumpce nevinoty). V tomto kontextu se hovoří o jakési ztrátě hodnot, jež byly po staletí budovány v podobě principu legality, jehož pozice je v evropských systémech trestní justice čím dál více oslabována, výměnou za pouhou utilitaritu a zkracování trestního řízení.²⁵ Někteří autoři v tomto kontextu hovoří dokonce o tom, že trestní justice se těmito změnami své podstaty dostává do stavu, kdy jde již o provádění pouhých právních technikálií.²⁶ Jde o úvahy, jež najdeme aktuálně snad v každém systému trestní justice v kontinentální Evropě, neboť jde o trend, který iniciuje přerod systému založeného na principu legality, jež je ale neudržitelný. Právo je živý organismus, který se vyvíjí, musí reagovat na změny ve společnosti, tudíž je tato obměna, která probíhá již přibližně od 90. let 20. století v kontinentální Evropě pouze přirozeným vývojem.

Lze rozlišovat následující druhy *conformidades*:

- **Uznání viny v přípravném řízení – ve zkráceném řízení** – obviněný má právo uznat vinu, musí být však dle zákonných požadavků zastoupen obhájcem, souhlasit s tímto aktem obviněného musí vyšetřující soudce a veřejný žalobce, příp. další strany, pokud existují. Uznání viny neznamená však uznání trestu, trest by soud (soud příslušný pro rozhodování v hlavním líčení) měl ukládat při dolní hranici trestní sazby, ale zákonem k tomu vázán není.²⁷

²⁵ CHOZAS ALONSO, José Manuel. La conformidad en el proceso penal español. *Proyecto de investigación I+D sobre el tem „La persecución procesal de la criminalidad organizada“*. Ministerio de ciencia y tecnología de España. 2003, s. 325 a násl.

²⁶ DEL MORAL GARCÍA, Antonio. *La conformidad en el proceso penal (Reflexiones al hilo de su regulación en el ordenamiento español)* [online]. Universidad del Istmo [cit. 20. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.unis.edu.gt/ap/fetch/conformidad-proceso-penal.pdf>

Autor, veřejný žalobce náležející k Nejvyššímu soudu (Tribunal Supremo de España), je velkým odpůrcem přejímání vlivů z angloamerického systému. Cituje např. Rozsudek Nejvyššího soudu USA ve věci North Carolina vs. Alford, kdy Nejvyšší soud konstatoval, že: „[...] obviněný může na základě své svobodné vůle dobrovolně a se znalostí všech následků přijmout trest, ačkoliv nesouhlasí s tím, že by se skutku, ze kterého je obviněn, dopustil.“ Moral García poukazuje na absurditu tohoto systému, jež je postaven na jiných principech než systém trestní justice v kontinentální Evropě.

²⁷ GÓMEZ COLOMER, Juan Luis. El juicio oral. In *Derecho jurisdiccional III. Proceso penal*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2012. ISBN 978-84-9033-124-8. S. 265.

- **Uznání obžaloby** - jedná se o fázi, kdy již bylo rozhodnutím soudu otevřeno hlavní líčení, nicméně ve fázi, kdy ještě nebylo nařízeno stání ve věci.
 - » **V řízení zkráceném** – obžalovaný uzná, co mu klade za vinu obžaloba ve svém vyjádření k obžalobě (*escrito de defensa*); obviněný může se svým obhájcem přímo požádat veřejného žalobce o zpracování nové obžaloby, která nesmí obsahovat těžší kvalifikaci než předchozí obžaloba a nesmí se vztahovat na jiný trestný čin, než který je uveden ve stávající obžalobě.²⁸ Uznání se koná před vyšetřujícím soudcem, pokud s uznáním tento souhlasí, je rovnou vydán rozsudek soudem příslušným pro hlavní líčení. Pokud trestní sazba nepřesahuje 6 let, soud ukládá trest dohodnutý s obhajobou, anebo nižší. Pokud je trestní sazba vyšší, ukládá soud trest dle svého uvážení s ohledem na horní hranici trestní sazby (srov. § 787 LECRIM). Vyšetřující soudce má možnost neuznat tento akt obžalovaného, a to především z důvodu, kdy shledává, že kvalifikace skutku v obžalobě je nesprávná, že obviněný neučinil akt uznání dobrovolně, pokud se obhájce domnívá, že je třeba ve vyšetřování dále pokračovat atp. (viz § 787 LECRIM)
 - » **V řízení zrychleném** – uznání se činí před vyšetřujícím soudcem (zde *Juez instructor de Guardia*), který zároveň rozsudek vynáší.²⁹ Pokud spočíval navrhovaný trest v odnětí svobody, krátí se jeho délka o jednu třetinu s podmíněným odkladem. V tomto případě se vyžaduje, pokud ve věci figuruje poškozený, uspokojení nároků poškozeného. V takovém případě nesmí být stranou řízení soukromý žalobce. Konkrétní trestný čin musí spadat do trestní sazby s horní hranicí maximálně 3 roky a trest po zmírnění rozsudku nesmí přesáhnout 2 roky. Rozsudek je vynášen ústně a strany se zřikají práva na odvolání.
 - » **Řízení ve věcech přečinů** - ačkoliv to není zákonem předvídáno, fakticky se dohadovávají o vině děje i v tomto typu řízení. Je běžné, že se veřejný žalobce před konáním hlavního
- líčení domlouvá s obhájcem a obviněným a pokud obviněný souhlasí s textem obžaloby, soud rovnou vynese ústně rozsudek a strany se vzdají práva na odvolání.³⁰
- **Uznání obžaloby v hlavním líčení** – před zahájením dokazování, tudíž se uznání činí před soudem příslušným ve věci rozhodnout (*Juzgado de lo Penal, Audiencia Provincial*)
 - » **V hlavním líčení v rámci zkráceného nebo zrychleného řízení** – uznání činí za obviněného jeho obhájce. Jde taktéž učinit, jako v případě uznání obžaloby v řízení zkráceném, že obhájce vystoupí s tím, že obžalovaný uznává vinu se spísem obžaloby, jenž je výsledkem dohody mezi obhajobou a obžalobou a jenž se nevztahuje na rozdílný skutek a jenž neobsahuje trestný čin vyšší trestní sazby než předchozí spis obžaloby. Je zde tedy vliv *common law*, neboť obžaloba zvolila mírnější kvalifikaci skutku výměnou za to, že obžalovaný před soudem učiní uznání obžaloby, čímž se zkrátí doba řízení (nebude prováděno dokazování). Co se týče výše trestní sazby – pro řízení zkrácené je horní sazba maximálně 9 let odnětí svobody, pro řízení zrychlené jsou to 3 roky odnětí svobody. Pokud soud souhlasí s takovým trestem, okamžitě vynese rozsudek, a to ústně (srov. § 878 LECRIM). Pokud soud neuzná uznání obžaloby (např. špatná kvalifikace skutku, trest neodpovídající trestní sazbě atd.), pokračuje řízení normálním způsobem.
- **Před porotním soudem** – porotní soudnictví je upraveno speciálním zákonem (Zákon o porotním soudnictví z roku 1995 – *Ley del Jurado*) a obsahuje obdobné možnosti jako LECRIM pro řízení zkrácené a zrychlené. Uznání musí být schváleno všemi stranami a vztahuje se jen k trestným činům, jež spadají do kompetence porotního soudu.

Závěrem

Přípravné řízení ve Španělsku je tedy ovládáno vyšetřujícím soudcem, který je *dominus litis* této fáze řízení a je koncipováno tak, aby trestní věci byly rozhodovány za účasti soudce příslušného pro hlavní líčení. V podstatě zde neexistuje možnost vyřízení věci již v přípravném řízení, což je ovšem v kontinentální Evropě naprosto běžný scénář pro drobnou až středně těžkou kriminalitu. Španělské trestní řízení se snaží nárůstu drobné až středně těžké krimina-

²⁸ Tento způsob je nazýván obdobou angloamerického *plea bargaining*, zakotvena byla tato varianta novelou z roku 1988.

²⁹ Jedná se o jednu ze dvou možností, kdy vyšetřující soudce vynáší rozsudek. Ustanovení je samozřejmě terčem kritiky a bude se novelizovat. Druhým případem je výše zmíněné *juicio de faltas*, kde taktéž vyšetřující soudce vynáší rozsudek, avšak tato situace je ospravedlňována tím, že v *juicio de faltas* nelze uložit rozsudek trestu odnětí svobody a navíc je možné odvolání. Srov. GÓMEZ COLOMER, Juan Luis. El juicio oral. In *De-recho jurisdiccional III. Proceso penal*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2012. ISBN 978-84-9033-124-8. S. 270.

³⁰ AEBI, Marcelo, BALCELLS, Marc. The prosecution service function within the Spanish criminal justice system. *European Journal on Criminal policy and Research*. 2008, č. 2-3, s. 325.

lity čelit pomocí rozsáhlého užívání *conformidades*, kde však ve všech případech musí být výsledná „dohoda“ potvrzena i soudem. Španělsko se tedy ubírá protichůdným směrem v této oblasti než zbytek kontinentální Evropy, kdy dochází k posilování pravomocí veřejného žalobce v rámci přípravného řízení, který se tak fakticky dle některých autorů stává soudcem pro přípravné řízení, jelikož rozhoduje o vině a trestu³¹ tak, jak to činí v případech těžké kriminality soud v hlavním líčení.³² Institut vyšetřujícího soudce, který má zaručovat práva obviněných v tajném přípravném řízení tuto logiku rozhodování věcí před nezávislým soudem podporuje. Pomocí *conformida-*

des se sice daří jistým, avšak pravděpodobně málo udržitelným způsobem, odbourávat zahlcení justice menší kriminalitou. Reforma celého přípravného řízení je tedy nevyhnutelná a literatura se v podstatě shoduje v tom, že provedena bude. Otázkou však zůstává, v jaké formě – zda bude úplně zrušen institut vyšetřujícího soudce či jen budou omezeny jeho kompetence ve prospěch veřejného žalobce? Inspiraci by Španělsko mohlo načerpat kupříkladu v Rakousku, které obdobnou reformu prodělalo na konci 90. let 20. století.

Summary

This contribution deals with particular aspects of the Spanish pre-trial procedure. The Spanish Criminal Procedure Code was inspired by the French Code d'instruction criminelle which regulated the public prosecution in the modern form. The key person of the pre-trial procedure is the investigating judge which has a strong position, which is in conflict with trends in continental Europe. The position of the public prosecutor mainly comprises in filing the indictment. However, there is an institute in the Spanish pre-trial procedure which reflects the common law system – *conformidades*. *Conformidades* can be described as a Spanish analogy to the Anglo-American *guilty plea*. Due to the absence of diversions there is a need to cope with the minor crime by different means – the *conformidades* is used to achieve this goal.

³¹ Zastáncem této myšlenky je kupř. Weigend, srov. WEIGEND, Thomas. *A judge by another name? Comparative perspectives on the role of the public prosecutor*. In LUNA, Erik, WADE, Marianne. *The Prosecutor in Transnational Perspective*. New York: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-984480-7. Weigend v tomto příspěvku uvádí, že veřejný žalobce v podstatě nahradil v přípravném řízení vyšetřujícího soudce, přičemž pozoruhodná je jeho role v přípravném řízení, kdy jej nelze považovat čistě za stranu řízení ani za nezávislého garanta spravedlnosti. Zároveň připomíná, že jeho vliv na výsledek procesu je naprosto klíčový, čemuž však neodpovídá koncept odpovědnosti veřejných žalobců.

³² V Evropě je tento koncept typický pro Rakousko, kde státní zástupce může v přípravném řízení ukládat tresty. Srov. KRISTKOVÁ, Alena. *Prvky common law v rakouském trestním řízení*. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2014, č. 2, s. 34 a násl. ISSN 1210-9126.

Právní vědomí – několik poznámek*

Tereza Krupová**

„Rozšiřování povědomí o právu může být odrazovým můstkem pro mobilizaci jednotlivých komunit a jejich účasti na právních a politických reformách.“¹

* Text vznikl v rámci realizace Programu rozvoje vědních oblastí Univerzity Karlovy (PRVOUK) 04 s názvem „Institucionální a normativní proměny práva v evropském a globálním kontextu“.

** Mgr. Ing. Tereza Krupová, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha a Ministerstvo spravedlnosti.

¹ Asian Development Bank. *Technical Assistance (Financed by the Government of the Netherlands) for Legal Literacy for Supporting Governance*. Manila: Asian Development Bank. 1999.

Právní vědomí či odvozené pojmy jako právní gramotnost či právní uvědomělost nebývají příliš v hledáčku současné právní teorie a praxe. Cílem tohoto článku je tento stav částečně napravit a pokusit se objasnit, co právní vědomí je, co za něj může být považováno a také, jaké jsou jeho různé složky. Jak uvádí *Michal Urban* ve své práci,² zkoumání právního vědomí je u nás věnována pohříchu velmi malá pozornost. Pokusím se o vymezení termínu právního vědomí, zejména s poukazem na jeho různě vníma-

² URBAN, M. *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, 280 s.